

ПРОФЕСІЙНА ЛЕКСИКА У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено вивченню науково-технічної термінології на основі аналізу прози І. Франка «Бориславського циклу» крізь призму лексико-семантичного рівня української мови. Цінним є доведення, що термінологічна лексика має велике значення для науково-виробничої комунікації; сприяє її інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань та їх реалізації у майбутній фаховій діяльності. Адже термінологія нафтогазової промисловості є відкритою системою спеціальних найменувань, що відображає сукупність понять відповідної галузі. Перебуваючи під постійним впливом літературної мови, частиною якої вона є, та системи понять нафтогазової промисловості, аналізована терміносистема постійно еволюціонує і розширює свій функціональний статус.

Ключові слова: термін; термінологія; професійні слова; лексика; фахова діяльність; дискурс.

Термінологічна лексика посідає помітне місце у словниковому складі будь-якої розвиненої літературної мови. Дослідження становлення і розвитку професійної лексики – одне з актуальних питань лінгвістики. Це зумовлено багатьма чинниками. Серед них – необхідністю забезпечити майбутнім фахівцям нафтогазової галузі належну культуру загальнонавчаної та професійної мов і досконале володіння своєю професійною термінологією. Термінологічна лексика має велике значення для науково-виробничої комунікації; сприяючи її інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань та реалізації їх у майбутній фаховій діяльності. Предметом дослідження є процес формування української термінології нафтогазової промисловості та її лексико-семантичних особливостей (за матеріалами «Бориславський цикл» Івана Франка). Мета дослідження – вивчити професійну лексику, представлену у творчості Івана Франка, крізь призму лексико-семантичного рівня української мови. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: вивчити, класифікувати і описати професійну лексику, представлену у творчості Івана Франка; виявити лексико-семантичні особливості професійної лексики Івана Франка.

Формування та розвиток української термінології нафтогазової промисловості тісно пов'язані з історією розвитку і становлення нафтогазової галузі та науки про неї й української літературної мови в цілому. Умовно можна виділити кілька етапів у розвитку аналізованої термінології, що збігаються з етапами становлення української науково-технічної термінології, оскільки досліджувана термінологія є її органічним складником. Упродовж століть функціонувала виробнича термінологія народних промислів, у якій виокремлювалася і термінологія нафтогазодобування.

Українська нафтогазова наука почала формуватися в кінці XIX ст. Це й стало початком другого етапу розвитку термінології цієї галузі. З цього часу термінологія почала творитися свідомо, оскільки в ній мали гостру потребу фахівці та науковці. Наступний етап розвитку термінології нафтогазової справи припадає на 20-ті роки XX ст. і пов'язаний із діяльністю Інституту української наукової мови. Цей час характеризується бурхливим розвитком термінотворення, адже тогочасні суспільно-політичні умови сприяли формуванню самостійної потужної мови української науки й техніки. Однак уже з 30-х років почалися репресії щодо національних термінологій, наслідки яких відбилися і на сучасному стані української науково-технічної мови. Період застою в розвитку української термінології тривав аж до 90-х років XX ст. Після здобуття незалежності в Україні нафтогазова галузь стала однією з найпрогресивніших галузей промисловості, тому стимулом розвитку термінології на нинішньому етапі є досягнення сучасної науки та техніки. Крім того, постійно зростає інтерес до проблем термінології як з боку галузевих фахівців, так і з боку лінгвістів. На сьогодні вивчаються теоретичні проблеми термінології, формування й становлення термінологій окремих галузей і розв'язуються практичні завдання стосовно вноrmування та стандартизації української науково-технічної термінолексики.

На території сучасної України нафтогазова промисловість бере свої витoki з видобутку нафти. Розроблення газових родовищ почалося лише в 20-х роках XX ст., тому в період зародження аналізованої термінології більшість спеціальних назв стосувалася нафтодобування. Найдавніші письмово зафіксовані відомості про карпатську нафту відносять до першої половини XVI ст. У книзі «Вихідця з Русі» Стефана

Фалімира «Про зілля та їх міць», виданій у 1534 році в Кракові, наводиться характеристика нафти як лікувального засобу і рекомендації для її зберігання. Цей опис був не тільки першим у Галичині, але одним із перших у Європі. Більш докладні матеріали про бориславську нафту опублікував у 1617 році львів'янин Еразм Сикст у роботі «Про теплі води у Шкло», де одночасно з описом нафтових криниць ним схарактеризовані різні способи перероблення сирової нафти та конструкція апаратів для її переганання [14, с. 16]. Ці праці були написані польською мовою, як і всі подальші розвідки, присвячені карпатській нафті, що виходили протягом наступних трьох століть.

У другій половині XVIII ст. з'являються публікації про нафту українською мовою, що є свідченням формування української нафтопромислової термінології. Першими літературними творами, що фіксують терміни нафтогазової промисловості, є твори І. Франка. У 1877 році виходить цикл його оповідань «Борислав. Картини з життя підгірного народу», а у 1881–1882 рр. повість «Борислав сміється», котрі вміщують понад 20 назв, що стосуються видобування нафти. Крім того, після повісті «Борислав сміється» І. Франко вмістив «Словничок незрозумілих слів». До складу цього словника ввійшли деякі терміни нафтогазової промисловості, яким автор спробував дати тлумачення. Серед них – назви знарядь праці та механізмів: кибель (відро, бак для черпання нафти), шнур, корба, перевесло, котел, бочка, дерев'яний вал й ін.; найменування нафтопромисловців, – ріпник, майстер-нафтарник; назви видів нафти – нафта, кип'ячка, ропа; назви речовин, що видобувалися з нафти і разом із нафтою, – парафіна, віск, церезина, бензина, газоліна; назви місць видобування – нафтарня, нафтова яма, закіп, копальня, шахта. Звичайно, тільки деякі з цих термінів увійшли до складу сучасної термінології нафтогазової промисловості, а інші в сучасній українській мові вважаються діалектизмами. Це пов'язане не тільки з тим, що перші спеціальні назви були не зовсім досконалі, хоч і цей факт має місце, але й з подальшим швидким розвитком нафтової галузі, технічним удосконаленням нафтових промислів тощо. Використання І. Франком цих термінів у циклі оповідань та повісті «Борислав сміється» засвідчує, що у 70–80-і роки XIX ст. у живій народній мові функціонувала спеціалізована лексика нафтовидобування, незважаючи на те, що наукові дослідження прикарпатської нафти того часу велися лише польською мовою.

Отже, перший період розвитку української термінології нафтової промисловості тривав із XIII ст. і до кінця XIX ст. Це етап, що характеризується зародженням та становленням зазначеної групи термінів. Дослідники термінології не одностайні щодо надання лексиці початкового періоду статусу термінології. Побутує думка про те, що таку лексику слід визначати як професійну, з огляду на «архаїчність донаукової спеціальної лексики порівняно з науковою термінологією» [5, с. 140] та на образність і неточність. Не можемо погодитися з такою думкою, оскільки між словником науки й словником побуту існує прямий тісний зв'язок та, як зазначає В. Виноградов, «будь-яка наука починає з результатів,

здобутих мисленням і мовленням народу, і в подальшому своєму розвитку не відривається від народної мови» [13, с. 6]. Крім того, слушним є зауваження про те, що образність властива спеціальним найменуванням тільки в момент його утворення [2, с. 56], а оскільки процес творення термінів шляхом вторинної номінації є безперервним, то на кожному з етапів розвитку певній частині термінології притаманна образність (наприклад, у сучасній термінології нафтогазової промисловості є такі терміни: з'єднання труб типу «хвіст ластівки», тарілка, лапа тощо). Але з часом «образність пригасає», і тоді «на перший план виступає логічна схема, або взаємозв'язок певних наукових побудов» [13, с. 163]. Проте, природно, термінологія початкового періоду має свої особливості, які виявляються у тому, що функцію терміна виконують звичайні слова, які відображають сутність понять нафтовидобування із різним ступенем повноти, залежно від обсягу відомостей, нагромаджених у процесі пізнання [13, с. 54]. Це насамперед неусталеність значення терміна (оскільки перші спеціальні назви не мали дефініцій), що виявляється в багатозначності, наприклад, термін нафта у той час – це не тільки ропа (сирі нафта), але й світильний дистилат – гас. Крім того, у термінології того періоду широко розвинена орфографічна та фонетична варіантність. Фіксуються такі варіанти терміна нафта: нахта, нефта, нефть, нехта і т. ін. Уже в період з XIII ст. і до кінця XIX ст. досліджувана терміносистема включала велику кількість іншомовних запозичень, причому найчастіше для називання речовини. Так, у І. Франка зафіксовано: церезина (лат. *sega* – віск), бензина (фр. *benzine* від лат. *benzoe* – ароматичний сік), газоліна (фр. *gaz* від грец. *chaos* – хаос та лат. *oleum* – олія), тоді як назви технічних пристроїв і деталей в основному українського походження. Отже, спеціальну лексику періоду формування термінології слід вважати початковою термінологією нафтогазової промисловості, хоч у сучасних словниках такі назви фіксуються як діалектні. Таким чином, зародження аналізованої термінології припадає на XIII–XIV ст.

Українські термінологи зосереджували увагу на теоретичних засадах термінотворення. Велику роль у вдосконаленні термінознавчої роботи мають такі вчені: Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. Збільшується кількість виданих термінологічних словників, зокрема: з риторики (1997), літературознавчий словник-довідник (1997), чотиримовний словник термінів ринкової економіки (2001). Отже, є підстави сподіватися, що термінологічна робота набере тих темпів, яких вимагає розширення науково-інформаційного забезпечення суспільного виробництва, зокрема нафтогазової промисловості. Для утвердження франкознавства як окремої галузі гуманітаристики, велике значення мають праці таких учених: І. Возняка, І. Дорошенка, І. Денисюка. І. Денисюк у монографії «Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст.» (Львів, 1999. – 278 с.), акцентуючи на виробничих оповіданнях І. Франка, веде мову про неопрацьовану на той час тематику і визначає вміння письменника вийти за межі нецікавого «протоколювання» дійсності, подолати опір матеріалу і «олюднити його». Він пропонує оригінальний

погляд на Франка як творця «літератури факту», який використовує елементи поглибленої психологізації. Власне, певною мірою, продовжується дослідження цього напрямку. Також широкий плацдарм для осмислення теми про інтелектуальні виміри нафтогазового дискурсу подано в дослідженнях І. Ціхоцького «Мова прози Івана Франка (стилістичні новації)» (Львів, 2006. – 280 с.), в якому автор пише, що Франко своїми творами випереджав епоху і творив «зударні слова»; О. Сербенської «Мовний світ Івана Франка: статті, роздуми, матеріали» (Львів, 2006. – 372 с.), в якому автор акцентує увагу на ролі живого слова Франка в бутті нації, його «входження» в усі сфери суспільного життя.

Вагомим є внесок І. Франка у розробку теоретичних засад. Він дбав про школу політичного мислення, про точне визначення поняття, про емоційну нейтральність. У збірці статей «В наймах у сусідів» Франко аналізує практичні аспекти опрацювання іншомовної термінології. Можна виділити кілька аспектів у діяльності Франка-термінолога: – роздуми про терміни і термінологію; – переклад термінів різних наукових галузей; – творення національних термінів; – використання термінологічної лексики у художніх творах. Провідна думка його наукових роздумів – мовою науки має бути національна мова. У лінгвістичній концепції Івана Франка мова визначається передусім як одна зі сторін суспільного життя, що взаємодіє з економічними, політичними, духовними та іншими суспільними явищами, виступаючи як засіб комунікації та пізнання. У багатому арсеналі категоріального апарату І. Франка-лінгвіста були «термін» і «термінологія». Проте він не обмежувався вживанням цих понять, а заглибився «в гушавину питань» сутності й природи терміна, його походження та функціонального призначення [6, с. 275]. Термінознавчій концепції Івана Франка присвячено багато праць, серед них студії І. Кочан, Т. Панько, Є. Регушевського, О. Сербенської, Б. Тихолоза, в яких конкретизовано та узагальнено міркування Франка з приводу специфіки терміна, головних вимог до фахової термінології та основних шляхів національного термінотворення. Франко неодноразово підкреслював необхідність пояснення значення всіх уживаних у наукових текстах термінів, у своїх творах він намагався задовольняти цю вимогу. До прикладу, у ранньому оповіданні «Вугляр» Франко подає міні-словник вуглярів: вуглярство – вуглярське ремесло, випалювання деревного вугілля; копаниця – викопане з коренем скривлене дерево. Але разом з тим Франко заперечував явище вузьконаціонального пуризму, дотримуючись принципу поєднання національних та інтернаціональних елементів. Він вважав, що для всіх термінів необхідним є «... приноровлення їх до духу і звукових правил рідної мови» [11, (29), с. 72]. Неоціненним є внесок Франка, як вченого, у формування та кодифікацію багатьох галузей національної термінології, інтелектуалізації та функціонально-стильової розбудови української літературної мови. Є. Маланюк свого часу говорив про «духово-інтелектуальний подвиг» Франка. [10, с. 47]. Перу Івана Франка належить близько 20 спеціальних мовознавчих праць, зокрема такі статті: «Говоримо на

вовка – скажімо і за вовка» (1891), «Двоязычність і дволичність» (1905), «Літературна мова і діалекти» (1907) та ін. Мовознавчі погляди І. Франка неодноразово були предметом наукової уваги, але за словами О. Сербенської «багато концептуальних положень ще не стало здобутком мовознавства, не дістало свого розвитку, не має належної інтерпретації» [9, с. 15]. Для творчості Франка загалом характерним є використання різних шарів професійної лексики та розмовних виразів із мовлення всіх соціальних верств. За деякими підрахунками у м. Бориславі на початок 80-х років ХХ ст. працювало понад 10 тисяч ріпників, що формували свої традиції, звичаї, етику поведінки і свою мову. На думку І. Ціхоцького, Франко використав близько 200 слів і словосполучень з індивідуального тезаурусу робітника бориславських нафтових промислів – ріпника [13, с. 239]. Пізніше у бориславській темі, яка найбільше вабила Франка і якій він присвятив понад тридцять художніх праць, більшість слів виробничо-професійного словника запозичені з народної говіркової мови. Переважно нейтральні слова з народного мовлення зазнають первинної термінологізації, набуваючи дещо іншої поняттєвої співвіднесеності. Процес виникнення нових термінологічних значень і слів загальнозживаної лексики здійснювався шляхом звуження або розширення семантики, метонімічного та метафоричного перенесення і відбувався як у межах однієї лексики (яма, гирло, берег, кошара), так і внаслідок утворення нових номінативних сполучень (яму цямрувати, коші городити, віск прасувати).

Повість «Борислав сміється» І. Франка була однією із джерел «Словника гірничої термінології (Проект)» П. Василенка та І. Шелудька, який опубліковано у 1931 році і представляв термінологію різних галузей гірничої справи, зокрема й терміни нафтогазової галузі. Саме повість «Борислав сміється» та цикл оповідань «Борислав. Картини із життя підгірного народу» були одними з перших літературних творів Франка, які фіксували народні назви понять нафтогазової галузі. Бориславська робота – «діло чисто гірницьке, копальне, а то й чисто фабричне (при нафтарнях)» [11, (26), с. 187] вимагала нових слів-термінів. До прикладу слова на позначення: 1) матеріалу, сировини, геологічних порід: ропа [11, (21), с. 187] – «неочищена нафта»; фузель [11, (18), с. 308] – рештки нафти, нафтовий осад; черезина [11, (18), с. 399] – очищений хімічним способом земляний віск; вітер [11, (14), с. 292] – кисень, свіже повітря, що дається у шахту; матка – [11, (14), с. 401] – «місце найвищої концентрації покладів копалин-нафти чи воску»; жила [11 (14), с. 410] – «концентровані поклади копалин» та ін. «Герман Гольдкремер був одним із перших спекулянтів, що злетіли на Борислав, мов хижі ворони на падро. Незадовго у нього були вже три ями з «матками», се є з головними нафтовими жилами». [11, (14), с. 40]. У цьому випадку сам автор коментує значення слів-професіоналізмів. 2) Для позначення знарядь праці, виробничого інструменту та його деталей, спецодягу: рискаль [11, (14), с. 40] – «лопата, заступ»; мошка – «інструмент для вирубування земного воску»; линовка – «міцна мотузка на корбі, дріт»; мундир [11, (18), с. 312] – «спецодяг

фабричного робітника». 3) На позначення місця роботи: дучка [11, (14), с. 400] – «вузька пробна шахта»; штольня [11, (14), с. 302] – «бічне відгалуження основної шахти для копання воску»; дестиларня [11, (21), с. 14] – «цех первинного обробітку неочищеної нафти»; шахта [11, (15), с. 479] – «робоча зона». 4) Назви ріпницьких звичаїв і традицій: полуйка [11, (21), с. 9] – «винагорода ріпникам за нововідкрите нафтове джерело». «То вже ріпники бігли на полуйки, як свахи на весілля...» [11, (21), с. 9]. 5) Назви виробничих професій, службових посад: ріпник [11, (14), с. 234] – «найманний робітник на бориславських нафтових промислах» ямар – [11, (21), с. 60] – «шахтар, ріпник, що працює в ямі»; корбовий [11, (14), с. 305] – «ріпник при корбі, на верху ями»; либак [11, (14), с. 302] – «збирач неякісної нафти (рожі) з поверхні води та боліт». До речі, слово «либак» дуже часто трапляється в інших формах і словосполученнях. Наприклад: либацтво, либацьке ремесло, либацькі часи, лебацький сезон, молоді либаки. «Герман із либака зробився баришівником» [12, с. 314]. 6) Слова і словосполучення, що позначають виробничі процеси, стани, абстрактні поняття, пов'язані з ними: черпати кип'ячку [11, (21), с. 7] – «вибирати нафту з ями»; прасувати віск [11, (15), с. 404] – «формувати, надавати зручної для транспортування форми»; дистилляція [11, (15), с. 334] – «первинне очищення нафти за допомогою воску»; гайц [11, (16), с. 309] – «вогнище»; 7) Адміністративно-виробничі та економічні поняття: каси [11, (21), с. 50] – «спільні фінанси ділового використання», шустка (шістка) [11, (15), с. 311] – «10 крейцерів, основна міра розрахунку за виконану роботу»; ринський [11, (15), с. 312] – «австрійський гульден (10 шусток), популярна розрахункова монета»; касієрне [11, (15), с. 387] – «обов'язковий тижневий касово – податковий збір із ям та кошар».

Мовна культура стає обов'язковим атрибутом мовного стилю аналізованих творів. Франко вважав, що у мові людина виявляє свою індивідуальність, інтелігентність, зокрема через лексичне багатство слова, побудову фраз, використання термінів. Згідно з поглядами І. Франка «...література певного часу повинна бути образом життя, праці, бесіди і думок того часу» [11, (26) с. 11–12]. Однак Франко переконаний, що письменник повинен не лише відтворювати дійсність, а й «аналізувати описувані факти, виказувати їх причини і їх конечні наслідки, їх повільний зріст і упадок» [11, (26), с. 12]., залучаючи здобутки інших наук: психології, педагогіки, медицини. Варто підкреслити ставлення Франка до термінів, зокрема, коли йшлося про термін «аналіз», то Франко зазначав: «Пора б, нарешті, дати собі спокій з тим надуживанням наукового терміна там, де йому зовсім не місце» [11, (35), с. 110]. У праці «Історія української літератури» (1909 р.) він констатував, що дихотомія, розум, чуття, пам'ять, фантазія – відносна, адже «витвори наукового розумового думання звичайно не обходяться без праці чуття та фантазії, і, навпаки, витвори фантазії неможливі без праці розуму» [11, (40), с. 7–8]. Часто герої Франкових творів самі пояснюють значення слів. Наприклад, коли Герман, персонаж повісті «Борислав сміється»,

слухав бесіду молодих людей, котрі завтра вибиралися до Борислава «либати кип'ячку», він не розумів, що це таке. Йому пояснювали: «– Ну, а що? Хіба ти не знаєш, що в Бориславі на всіх водах і багнах виступає чорна ропа... Ну, то береться кінський хвіст, згониться ним поверх води, то тота ропа набирається на волосінь, а з неї рукою зсувається до канавки. Тото називається "либати"» [11 (14), с. 392]. Паралельно в творах Франка знаходимо і наукове пояснення цього процесу: «Якраз в п'ятдесятих роках почалося в Бориславі на обширну стопу видобування «кип'ячки», т. є. земною олію, дуже занечищеного чорною барвою і при видобуванні з нори булькотлячого нагромадженням газом, немов кип'ячого – відти й його назва» [11, (26) с. 188]. Така термінологічна лексика була переважно за походженням українською. На думку Івана Франка, учені повинні до народу «говорити його, зрозумілою для нього мовою, але з захованням наукової докладності і Історія нафтогазової науки і техніки 216 ISSN 1993–9973. Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ. 2013. № 3(48) зв'язності, без лишніх фраз і моралізацій» [11 (45), с. 190]. За твердженням Б. Тихолоза, у термінологічній концепції І. Франка головний «критерій адекватності терміна суті позначеного поняття – об'єктивна обґрунтованість його семантики, її мотивованість реальними, конкретно-історичними взаємовідношеннями речей» [10, с. 114]. Бориславський пласт лексики як власне термінологічний, був досить – таки неусталеним. Про це свідчать розгалужені синонімічні гнізда слів: надзірець – наглядач – контролер – вірник; кип'ячка – ропа – нафта – земний олій – петролій. Окреме місце у виробничій лексиці займають слова – неологізми. Наприклад, тих людей, що працюють при корбі або при млинку, «Їх правдиві ріпники, що в яму лазять, не поважають ні крихти, дивляться на них згори і величають «капцанами»...» [11, (14) с. 303].

Особливу роль відіграють терміни-символи. Наприклад, образ змія-полоза або боа-конструктора, який у метафоричній формі мареннями одного з персонажів – Германа уявляється як зв'язка грошей, срібла, золота, тобто капіталу. У своїй малій прозі І. Франко показує, як протягом життя його герої переживають вплив різних соціальних факторів. Самі назви оповідань створюють певний образ виробничого середовища і трудових процесів. Це «Лесишина челядь», «Вугляр», «Муляр», «У кузні», «У столярні», «Вівчар», «На роботі», «Полуйка», «Ріпник» та ін. У цих творах порушується також і соціокультурна проблема.

Дослідник творчості Каменяра І. Денисюк зауважує, що «І. Франко не лише докладно описує оточення героя, ті найдрібніші атоми, які формують його особистість, але й показує самоцінність особистості, її одсвіт випромінювання на оточення, її потенціальну спроможність творити обставини» [3, с. 262]. Розробляючи проблему Борислава, Франко виявляє причини негативного впливу гонитви за наживою на людину. Надзвичайно правдиво, структурно чітко вибудовано трагедію героя твору «Борислав сміється», колись убогого хлопчика-сироти, пізніше невгамовного трударя: «Його бистрий розум доміркувався зараз, що

там далі, в глибині, мусить бути тої кип'ячки далеко більше, мусять бути великі стави та озера, коли з них, мов шумовиння з кипучого котла, стільки її підходить догори». [12, с. 307]. Згодом капіталіст, але нещаслива людина, Герман в кінці свого життя закликає «Боже! Боже! За що ти покарав мене багатством» [12, с. 327]. На думку І. Ціхоцького «Абсолютизувати процес утворення спеціальної термінології в Бориславі, втім не слід: примітивні технічні прийоми нафтобудування, що не надто різнилися від щоденної селянської праці, локальний характер самої роботи та її «місцева» специфіка не потребували нагального лінгвістичного унормування й «експлуатували» підручний мовний матеріал» [13, с. 243]. Мабуть, Франко і не мав на увазі творення «спеціальної термінології», коли писав: «Ми не могли дати міліонам у руки хліба, не могли тисяч і соток тисяч охоронити від нужди, від еміграції, від визиску, від змарнування сил. У нас був тільки – один заряд – живе рідне слово. І можемо сказати собі, що ми не змарнували його, не закопали в землю, але чесно і совісно вжили на велике діло. І коли сьогодні те наше рідне слово блискотить багатством, красою й силою і знаходить відгомін у серцях соток і тисяч синів України-Русі, [...] то все те гарний доказ на те, що слово, те марне летюче слово, найбільше, бачилось би, хвилевий і нетривкий витвір людського духу, проявило чудотворну силу, починало двигати з упадку ту масу, якій, бачилося, не було рятунку» [11 (41), с. 527–528].

Іван Франко був сповнений непохитної віри в живучість нашого слова, у необхідність розвивати українську фундаментальну українознавчу науку для закладення основ української нації, майбутньої, повносилої та повноцінної держави. Він був переконаний, що нація, яка зазнавала багато поневірянь, повинна зміцнюватися інтелектуально. У статті «Поza межами можливого» Франко пише, що «нація незахищена політично своєю державою, зберігає свою національну ідентичність виключно засобами культури» [11, (45), с. 284]. Франка-ученого цікавить і функціонування живого слова в українському просторі, утвердження української мови в публічному житті, в освіті, у середовищі інтелігенції. На його думку «потрібні інституції національні і передусім національна мова, без якої виховання народу не може зробити бажаного поступку» [11, (14), с. 15]. Мабуть, варто прислухатися до цих думок Франка і сьогодні. Бо не тільки у Франкову добу публічне мовлення, зокрема в Галичині, сприяло активізації громадського життя, можливість реалізувати задекларовані державою демократичні заходи.

У наш час особливо важливим є мовлення сучасного студента і спеціаліста: виступи з промовами, рефератами, лекціями, диспути, дослідницька робота як успішний розвиток української науки загалом. І. Франко постійно був у пошуках розв'язання теми інтелігенції і її ролі в житті нації, виробленні єдиної літературної мови, зокрема й термінології. І в цьому контексті треба згадати подвижництво вчених І. Полноя, І. Нечуя-Левицького, П. Куліша також і самого І. Франка, М. Грушевського. У 1897 році Історія нафтогазової науки і техніки ISSN 1993–9973.

Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ. 2013. № 3(48) 217 математично-природно-лікарська секція Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові стала видавати окремий «Збірник» (редактори І. Верхратський, В. Левицький) у передмові якого написано: «Наш язык лише тоді зможе здобувати собі одвітного і гідного становища, коли розвинеться остільки, щоб міг стати поруч з образованими язяками других народів європейських, як довідний серед них зв'язного і определеного вираження мислей на усіх полях людського умества. Мусить проте наш язык виробити одвітну термінологію в різних вітах людських знань, мусить одсвітно використати все багатство рідної словні, а заразом прямувати до потрібної презиції, яку стрічаємо в других язяках, счастливіше розвитих. Без тих підвален і думати годі про широкий розвиток науки в рідній бесіді» [7, с. 44]. До речі, за І. Верхратським, термінологія означає «виразня». І. Франко зауважував постійну потребу освіченої людини «виростати духом», «проявити себе з усіма своїми здібностями і прикметами на ділі, в духовній творчості» [11 (29), с. 77].

Отже, у мовному світі І.Франка термінологічна лексика займає вагоме місце. Її розвиток проходить шляхом збільшення найменувань нафтогазової галузі, тому на сучасному етапі для розвитку національно-культурного аспекту української науки є актуальним дослідження слів-термінів, які повинні відповідати, за Франком, «реаліям історичного буття і життєвим запитам суспільства; ... творення і поширення термінів – це ... закономірний результат певних соціальних, політичних, економічних і культурних подій і тенденцій» [11, (45), с. 300]. І. Франко дав сучасне тлумачення поняття «науковий термін» і фактично став основоположником наукового і публіцистичного стилів української мови. Нафтогазову термінологію у терміносистемі Івана Франка можна характеризувати як ще не уніфіковану і не вповні усталену, а пошукову – терміносистему в процесі становлення. Та, напевно, абсолютно стабілізованій системі термінів, принципово, не можна створити. Адже розвиток наукової мови нерозривно пов'язаний з непинним розвитком науки про газ і нафту, а це заставляє наполегливо шукати необхідних термінів для позначення нових понять. Аналіз лексико-семантичних процесів у складі термінології нафтогазової промисловості доводить, що досліджувана терміносистема є органічною частиною лексичної системи загальнонаціональної мови, оскільки всі тенденції розвитку лексики загальнонаціональної відбиваються і в термінології.

Отже, на сучасному етапі розвитку галузевих терміносистем більшість заходів термінологів спрямовані на впорядкування та стандартизацію української науково-технічної термінології. Адже термінологія нафтогазової промисловості є відкритою системою спеціальних найменувань, що відображає сукупність понять відповідної галузі. Перебуваючи під постійним впливом літературної мови, частиною якої вона є, та системи понять нафтогазової промисловості, аналізована терміносистема постійно еволюціонує і розширює свій функціональний статус.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головій О. М. Проблема реалізму в теоретично-критичній рецепції І. Я. Франка // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2012. – № 12. – С. 25–31. – Філологічні науки. Літературознавство.
2. Голод Р. Іван Франко та літературні напрями кінця XIX – початку XX століття / Роман Голод. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. – 284 с.
3. Денисюк І. О. Новаторство новелістики Івана Франка в контексті світової літератури / І. О. Денисюк // Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО. – К., 1990. – С. 262. – Кп. 1.
4. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. / І. Денисюк. – Львів, 1999. – 278 с.
5. Дорошенко С. М. Формулювання та розвиток української термінології нафтогазової промисловості: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук / С. М. Дорошенко; Національний педуніверситет імені М. П. Драгоманова. – К.: 2004. – 22 с.
6. Новоставська О. Термін у лінгвофілософській концепції Івана Франка / О. Новоставська // Вісник Львівського університету. – Львів, 2009. – С. 274–282. – Вип. 46. – Ч. 1. – (Серія філологічна).
7. Онуфрієнко Г. С. Історія українського термінотворення / Г. С. Онуфрієнко // Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: [навч. пос.]. – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – С. 52 – 61.
8. Сербенська О. Мовний світ Івана Франка: статті, роздуми, матеріали / О. Сербенська. – Львів, 2006. – 372 с.
9. Сербенська О. Соціологічні засади Івана Франка / О. Сербенська // Вісник НТШ. – 2006. – Ч. 35. – С. 13–27.
10. Тихолоз Б. Таємниця Франкові величі / Б. Тихолоз // Дивослово. – 2011. – № 10. – С. 47.
11. Франко І. Я. Повне зібрання творів: у 50 т. / І. Я. Франко. – К.: Наукова думка. – 1976–1986. – Т.Т. 14, 15, 18, 21, 26, 29, 34, 35, 40, 41, 45.
12. Франко І. Я. Борислав сміється; Воа constrictor: повісті / І. Я. Франко; упоряд. М. Гончарука. – К.: Дніпро, 1981. – 397 с.
13. Ціхоцький І. Мовні профілі «Бориславських студій» (Виробнича лексика у франковому ідіолекті) / І. Ціхоцький // Українське літературознавство: зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 68. – С. 237–246.
14. Ціхоцький І. Мовна проза Івана Франка (Стилістичні новації) / І. Ціхоцький. – Львів, 2006. – 280 с. 15 Чопик Р. Ессе Номо: добра звістка від Івана Франка / Р. Чопик. – Львів, 2002. – 232 с.

Л. О. Багнюк,

Институт гуманитарной подготовки и государственного управления Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, г. Ивано-Франковск, Украина

**ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ ЛЕКСИКА В ТВОРЧЕСТВЕ ИВАНА ФРАНКА:
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Статья посвящена изучению научно-технической терминологии на основе анализа прозы И. Франка «Бориславского цикла» сквозь призму лексико-семантического уровня украинского языка. Ценным является доказывание, что терминологическая лексика имеет большое значение для научно-производственной коммуникации; способствует ее интеллектуализации, облегчает процесс усвоения знаний и их реализации в будущей профессиональной деятельности. Терминологическая лексика занимает заметное место в словарном составе любого развитого литературного языка. Исследование становления и развития профессиональной лексики – один из актуальных вопросов лингвистики. Это обусловлено многими факторами. Среди них – необходимость обеспечить будущих специалистов нефтегазовой отрасли, надлежащей культурой обще употребляемых и профессиональных языков и владением своей профессиональной терминологией.

Ключевые слова: термин; терминология; профессиональные слова; лексика; профессиональная деятельность; дискурс.

L. Bahniuk,

Institute of humanitarian preparation and management Ivano-Frankivsk National Technical University of oil and gas, Ivano-Frankovsk, Ukraine

THE FUNCTIONAL LEXIS IN IVAN FRANKO'S WORKS: THE LEXICAL-SEMANTIC ASPECT

This paper presents a review of scientific and technical terminology studying in Ivan Franko's prose «Boryslav's cycle» through prism of lexical semantic aspect of the Ukrainian language. The author emphasizes that functional lexis is very important for manufacturing and scientific communication as it eases down the acquisition of knowledge and theirs realization in future professional career. The author also examines the oil and gas terminology in Ivan Franko's works as a constantly researching system but not as a permanent one. The paper gives examples of great amount of very interesting technical terms. Particular attention is paid to analysis of lexical semantic process in the oil and gas terminology.

Keywords: term; terminology; functional lexis; vocabulary, professional career; discourse.